

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

INKLYUZIV TA'LIMNI AMALIYOTGA JORIY QILISH OLDIDA TURGAN MUAMMOLAR VA TO'SIQLAR.

Anvarova Dilfuza Akramjanovna

Nizomiy nomidagi O'zMPU Oligofrenopedagogika kafedrası o'qituvchisi

Chorshamova Iroda Ikrom qizi

Oligofrenopedagogika yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Inklyuziv ta'lim nogiron bolalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish hamda umumta'lim maktablarini nogiron bolalarga moslashtirishni ko'zda tutadigan, ijtimoiy adolat va tenglikni bosh maqsad qilib olgan jarayondir. Inklyuziv ta'lim ijtimoiy modelga asoslanadi va u muammoni bolada emas, balki dastur va metodologiyada deb hisoblaydi. Bunday ta'lim tizimiga ba'zi bir o'zgartirishlar kiritishni taqazo etadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, ijtimoiy model, umumta'lim maktablari, Qaramlik muammosi, integratsiya;

Аннотация: Инклюзивное образование-это процесс, направленный на интеграцию детей с ограниченными возможностями в образовательный процесс, а также на адаптацию государственных школ к детям с ограниченными возможностями, с главной целью социальной справедливости и равенства. Инклюзивное образование основано на социальной модели и рассматривает проблему не в ребенке, а в программе и методологии. Это требует внесения некоторых изменений в такую систему образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, социальная модель, государственные школы, проблема зависимости, интеграция;

Annotation: Inclusive education is a process that provides for the integration of children with disabilities into the educational process and the adaptation of comprehensive schools to children with disabilities, with a primary goal of social justice and equality. Inclusive education is based on a social model, and it considers the problem not in the child, but in the program and methodology. It is necessary to make some changes to such an educational system.

Keywords: inclusive education, social model, secondary schools, dependency problem, integration;

Inklyuziv ta'lim tizimida jahon miqyosida amaliyotga joriy qilish borasida bugungi kunga qadar ham juda ko'plab muammolar va to'siqlar mavjud. Ular jumlasiga quyidagilar kiradi:

- Salbiy munosabat;
- Hamjamiyatda ko'rinmaslik;
- Moddiy mablag' muammolari;
- Jismoniy moslashtirish;
- Sinfidagi o'quvchilar soni;
- Qaramlik;
- Jinsiy belgilarga qarab kamsitish;
- Favqulodda vaziyatlar, mojarolar va qochoqlar.

Salbiy munosabat-maxsus ehtiyojli bolalarning umumta'lim muasasalari tizimida ta'lim tarbiya olaishlari uchun eng katta to'siq bo'lsa kerak. Salbiy munosabat muammosining

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

mazmuni shundaki, ota-onalar, hamjamiyat a'zolari, o'qituvchilar, umumta'lim muassasalari hodimlari, boshqaruv organlaridagi hatto maxsus ehtiyojli bolalarning o'zlaridagi umumta'lim muassasalarida ta'lim tarbiya olishlariga nisbatan qashiliklari va buni istamasliklaridir. Bunga sabab nogironlarga nisbatan insonlardagi noto'g'ri fikr, ular to'g'risida ma'lumotlarning yetishmasligi, nogiron bolalarning chegaralangan muhitda o'sganligi va boshqalardir.

Hamjamiyatda ko'rinmaslik muammosining mazmuni shundaki, ko'pincha ko'plab maxsus ehtiyojli bolalar ota-onalar tomonidan qattiq bekitiladi. Ularni uyga qamab hyech kinga ko'rsatmaydilar, ro'yxatga olish jarayonida nogiron bolasi to'g'risida hyech bir ma'lumot berilmaydi. Natijada ko'plab nogiron bolalar hamjamiyatda ishtirok etishdan mahrum bo'ladilar. Ular to'g'risida hyech bir ma'lumotni bo'lmasligi ta'lim-tarbiya muassasalariga qatnamasliklariga olib keladi.

Moddiy mablag' muammolari. Jahon miqiyosida ko'pgina davlatlarda maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim muassasalarida o'qitish juda qimmatga tushadi deb hisoblaydilar. Shuning uchun ham inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilish masalasini hal qilmaydilar.

Jismoniy moslashtirish masalasi har bir davlatda mavjud bo'lib, bu mammo asosida maxsus ehtiyojli bolalarni maktabga qatnashi masalasi yotadi. Maxsus ehtiyojli bola maktabga kelgandan so'ng u ko'pdlab muammolarga duch keladi, masalan, binoning ichkarisiga kirish, xonalar bo'ylab harakatlanish, hojatxonaga borish va hokazolar. Inklyuziv ta'limda jismoniy xavsizlik va qulaylik muhimdir.

Sinfdagi o'quvchilar soni muammosi. Sinfdagi o'quvchilar sonining ko'pligi ko'plab davlatlarda maxsus ehtiyojli bolalar uchun inklyuzivlikka to'sqinlik qiladi. Rivojlangan davlatlarda har bir sinfdagi bolalar soni 30 tadan oshmaydi. Ammo rivojlanishdan orqada qolgan davlatlarda esa bir sinfda 60-100 nafar bolaning o'qishi oddiy holdir.

Qaramlik muammosi. Ya'ni bunda maxsus ehtiyojli bolalarning ko'pchiligini doimiy ravishda boshqar ko'magiga muhtojlini nazarda tutiladi.

Jinsiy belgilarga qarab kamsitish muammosi oqibatida ta'limda o'g'il bollar va qiz bolalarning teng munosabatda bo'lmasligidir.

Favqulodda vaziyatlar, mojarolar va qochoqlar. Favqulotta vaziyatlar, mojarolar va qochoqlar nafaqat nogironlik sababchisi, balki, maxsus ehtiyojli bolalarning zaifligini yanada chuqurlashtirishga sababa bo'ladigan omildir. Jahon miqiyosida esa hanuzgacha bu muammoning yechimlari topilganicha yo'q.

Maxsus yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim muassasalari tizimida o'qitish borasida respublikamizda ko'zga ko'rinarli ishlar qilindi. Halqaro tashkilotlar YuNESKO, YuNISEF bilan hamkorlikda inklyuziv ta'lim bo'yicha 8 ta seminar, 6 ta trening-seminarlar va halqaro konferensiyalar tashkil etildi.

Bugungi kunda 10 ta umumta'lim maktablarida 50 nafar bolalar inklyuziv sinflardda ta'lim olmoqdalar.

Olib borilayotgan ishlar natijasida imkoniyati cheklangan bolalar ta'limga jamoatchilik tashkilotlarining munosabati o'zgardi, ota-onalarning bolalariga e'tibori ortdi, ta'lim olishlar uchun qiziqishlari yanada ortdi.

O'zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalarni umumta'lim muassasalariga jalb etish, integrasiya asosida ta'limni tashkil etishning o'ziga xos muammolari va qiyinchiliklari bo'lsada u barcha mintaqalarda rivojlanib bormoqda. Imkoniyati cheklangan bolalarga ta'lim berishning noan'anaviy boshqa shakllarini tashkil etishga ham harakat qilinmoqda.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

Amalga oshirilgan ma'lum bir darajadagi yutuqlar bilan birga ayrim hal etilishi kerak bo'lgan quyidagi muammolar ham mavjud:

- ota-onalar uchun nogiron bolalarni o'qitish tizimi, inklyuziv ta'lim tizimi haqidagi o'quv qo'llanmalarining yo'qligi;
- maxsus ehtiyojli bolalarni uyda o'qitish uchun mutaxassislarning mablag' bilan ta'minlash tizimining joylarda talab darajasida yaxshi yo'lga qo'yilmaganligi;
- inklyuziv ta'limni joriy qilish bo'yicha davlat normativ hujjatlarida qayd etilmaganligi;
- nogiron bolalar oilasi bilan maktabning uzviy aloqasi yo'qligi;
- nogiron bolalarni maktabga kelishi uchun transport bilan ta'minlash masalalari;
- chekka qishloqlardagi tashxisning yaxshi yo'lga qo'yilmaganligi;
- nogironlar aravachalari, qo'ltiq hassalar, eshituv apparatlari, ko'zoynaklar, travmotologik poyafzallarning yetishmasligi;
- davlat tomonidan kasb-hunarga yo'altirish, ish bilan ta'minlash, muammolari to'laqonli hal qilinmaganligi;
- nogiron bolalarga qarovchi ota-onalar uchun nafaqaning yo'qligi;
- tevarak-atrof muhitini nogiron bolalarga nisbatan salbiy munosabati;
- nogiron bolalar bilan ishlash mahallalarda yaxshi yo'lga qo'yilmaganligi va nodavlat-notijorat tashkilotlarning faoliyati yetarli emasligi;
- nogiron bolalarning ota-onalaridagi huquqiy bilimining yetarli emasligi va davlat tomonidan belgilangan imtiyozlarni bilmasligi;
- ta'lim muassasalari uchun kadrlarning yetarli emasligi;
- inshoatlarning maxsus yordamga muhtoj bolalar uchun moslashtirilmaganligi;
- malaka oshirish tizimida umumta'lim pedagoglarini maxsus ta'lim yo'nalishi bo'yicha qayta tayyorlash ishlari talab darajasida emasligi va.h.k

Yuqorida keltirilgan muammolarni hal qilish uchun quyidagi masalalar o'z yechimini topish kerak. Ular:

1.Huquqiy yo'nalishda:

- "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunga Inklyuziv ta'lim haqida modda kiritish;
- Imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarni ijtimoiy va korreksion pedagogik jihatdan qo'llovchi qonun loyihasini tayyorlash;
- "Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar va o'smirlarning uzluksiz ta'lim Nizomini tasdiqlash;
- Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsonli bolalar va o'smirlarni uzluksiz inklyuziv ta'lim tizimini takomillashtirish;
- Inklyuziv ta'limni qo'llovchi moliyaviy man'ba mexanizmini aniqlash, uni qonuniy jihatdan himoyalash;
- "Nogironlarni ijtimoiy himoyalash" haqidagi Qonunning bajarilishi yuzasidan takliflar tayyorlash.

2.Ilmiy-metodik yunalishda:

- Imkoniyati cheklangan bolalarga yagona korreksion yordam tizimi Konsepsiyasini ishlab chiqish;
- Metodik majmualar (dastur, darsliq o'kuv reja metodik qo'llanma; va tavsiyalar) yaratish;

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2025"

- Yangi tahrirdan chiqqan DTSlarini maxsus ta'limga moslashtirish, shuningdek imkoniyati cheklangan bolalarning umumta'lim maktablarida ta'lim olishlarini inobatga olgan xolda inklyuziv maktabga mos keluvchi variativ o'quv rejalarini ishlab chiqish;

- Respublikadagi imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarning korreksion yordamga yo'naltirilgan yagona ma'lumotlar bazasini yangi zamonaviy kompyuter texnologiyalari asosida yaratish.

3. Boshqaruv yo'nalishida:

- Alohida yordamga muhtoj bolalar bilan aloqador turli

tashkilotlar, bo'limlarni birlashtirib turuvchi, muvofiqlashtiruvchi markaz yaratish;

- Davlatlararo ko'pqirrali rivojlantirishni ta'minlash; (seminarlar, anjumanlar uyushtirish, ish tajriba almashish, jurnallar chop etish va xakozo).

- Imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarni ijtimoiy moslashish va reabilitasiya qilish bosh muvofiqlashtiruvchi respublika ilmiy-amaliy markazini tashkil etish.

4. Maktab yo'nalishida:

- Inklyuziv ta'limni amaliyotga tadbiq etishda moliyaviy ta'minot va xususiy manba'lardan foydalanishni kengaytirish;

- Inklyuziv maktab uchun kerakli moddiy texnik ba'zani o'rganish bo'yicha takliflar kiritish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Ta'lim hamma uchun milliy dasturini joriy qilish masalalari" mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent-2005 yil.

2. Ture Yonson "Inklyuziv ta'lim"- "Opereyshen Mersiy" Toshkent-2003 yil. O'qituvchilar uchun qo'llanma.

3. Fayziyeva U.Yu., Abdurazakova D. Do'stona munosabat muxitidagi maktab. O'XTV Avloniy nomidagi XTRXMOMI, BMT Yunisyef.XBJ. T., 2005.